

Нера Н. Я.,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

МОВНА ОСОБИСТІТЬ КРІЗЬ ГЕНДЕРНІ ЛІНЗИ

У статті розглядається емотивність жіночого мовлення у романах написаних жінками-письменницями. На прикладі невласне-прямого мовлення аналізуються особливості жіночого письма та виділяються текстові складові, що підкреслюють жіночу емоційність на лексико-граматичному і синтаксичному рівнях.

Ключові слова: емотивність, емоційність, експресивність, невласне-пряме мовлення, гендер.

В статье рассматривается эмотивность женской речи в романах написанных женщинами-писательницами. На примере невластно-прямой речи анализируются особенности женского письма и выделяются текстовые составляющие, подчеркивающие женскую эмоциональность на лексико-грамматическом и синтаксическом уровнях.

Ключевые слова: эмотивность, эмоциональность, экспрессивность, невластно-прямая речь, гендер.

The article considers emotivity of women's speech in the novels written by women-writers. The peculiarities of female's writing are analyzed on the basis of free-indirect speech and furthermore, some text components are highlighted emphasizing women's emotional state both on lexical-grammatical and syntactic levels.

Keywords: emotivity, emotionality, expressiveness, free-indirect speech, female, gender.

Мовлення жінок заслуговує на те, щоб зайняти окрему ланку в лінгвістиці, адже саме вони використовують безліч особливостей, створюючи свій власний мовленнєвий «почерк». Однією з рис, що характеризує комунікативну поведінку жінки є емотивно-навантажена лексика.

Метою нашої роботи є простежити як проявляється жіноча емоційність у невласне-прямому мовленні (НПМ). **Матеріалом для аналізу** слугували такі романи написані жінками-письменницями як: В.Вулф «Mrs Dalloway», «To the Lighthouse», «Orlando», М.Сінклер «The Helpmate» та Д. Річардсон «Pointed Roofs».

Завдання полягає у тому, щоб виділити емотивність НПМ на лексико-граматичному і синтаксичному рівнях мови у творах даних письменниць.

Авторки романів до яких ми вдалися, по-перше, є найяскравішими представницями «психологічної школи» жіночої прози ХХ століття, по-друге, відбивають жіноче сприйняття світу й уможливають вивчення комунікативно-прагматичної специфіки мовної особистості жінки. Саме тому в нашій розвідці доцільно звернутись до поняття гендеру, яке являє собою культурно-символічне визначення статі і служить відображенням факту відмінності чоловіка та жінки не лише за біологічними ознаками [15, с. 173].

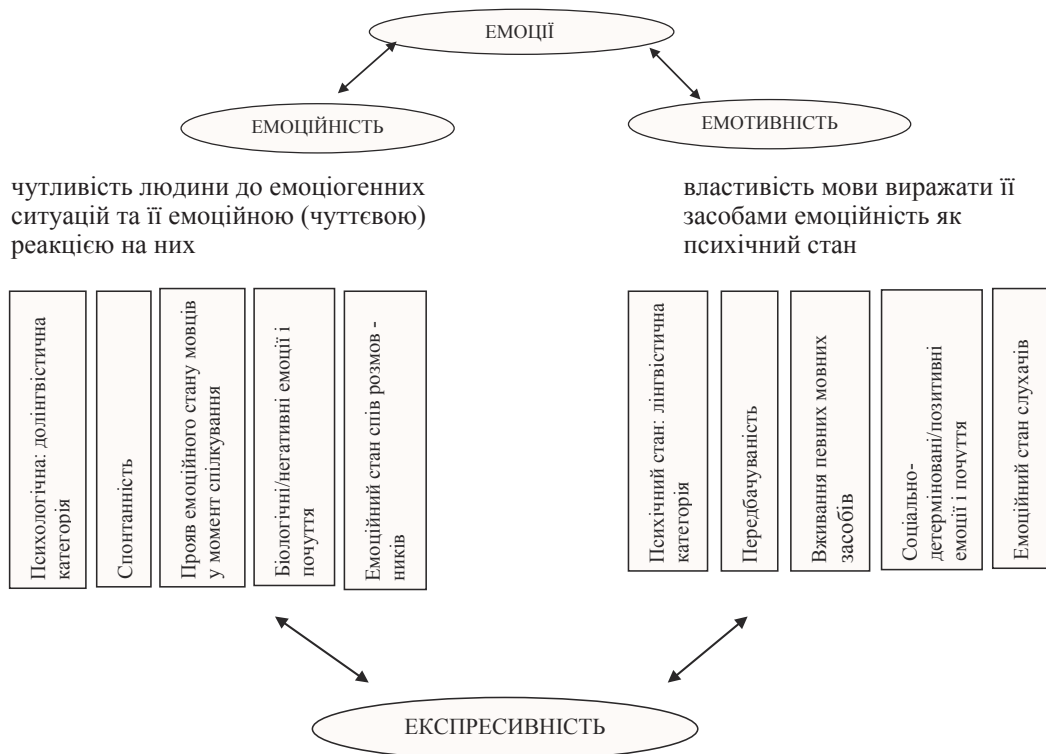
Гендерні дослідження зумовили виникнення і розвиток лінгвістичної гендерології або гендерної лінгвістики, що зародилась у кінці 60-х ХХ на Заході, де були зроблені перші спроби компаративного аналізу чоловічого і жіночого мовлення. Важливий внесок у гендерну лінгвістику зробили О. Єсперсен, Д. Камерон, Р. Лаккофф, Д. Таннен, Дж. Холмс та інші. Сьогодні в галузі гендерної лінгвістики плідно працюють такі вітчизняні вчені та науковці СНД, як О. Л. Бессонова, О. І. Горошко, А. А. Денисова, Г. І. Емірсуїнова, А. В. Кириліна, О. Л. Козачишин, І. І. Морозова та ін.

Слід підкреслити значимість опозиції автор-оповідач для нашого дослідження: автором аналізованих творів є жінка – носій базового гендерного стилю, в той час як оповідачем, від імені якого ведеться розповідь, може бути чоловік, мова якого репрезентує імітований гендерний стиль [11, с. 57, 80]. Автором висловлювань виступає жінка, яка втілює у НПМ як жіночі так і чоловічі гендерні особливості.

Гендерний фактор є однією з істотних характеристик особистості і впливає на усвідомлення нею своєї ідентичності. Антропоцентрична тенденція розгляду лінгвістичних явищ полягає у вивченні проблем «люди́на у мові», адже «за кожним текстом, за словами Ю. Караулова, стоїть мовна особистість, що володіє системою мови» [6, с. 27]. Стаття людини значною мірою визначає соціальну, культурну та когнітивну орієнтацію особистості у світі, що здійснюється, у тому числі, й через мову [15, с. 174].

Будь-який текст створюється мовною особистістю, що є носієм гендерної ідентичності. У художньому творі гендерний фактор може проявлятися у мовних засобах, які використовує автор. Оскільки у жіночих прозових творах простежується емоційність мовлення, то перед нами постає завдання диференціювати такі два терміни як: *емоційність* та *емотивність*. В одних джерелах ці поняття отожднюються [8, с. 591], в інших – протиставляються [5; 8; 14]. Вслід за В. Шаховським ми вважаємо, що ці поняття не є синонімічними.

Ми погоджуємося з думкою С.В. Гладь, що «емотивність – це одна із властивостей художнього тексту» [3, с. 104-105], що створюється завдяки емотивним мовним засобам та емоційній інформації, тобто такої яка здатна викликати певну емоційну реакцію адресата. Емотивність художнього тексту знаходить свій прояв у спеціальних показниках намірів автора, які реалізуються в текстовій тканині [3]. Емотивність як важливий елемент прагматики мови втілює в собі функцію впливу й виступає стимулом для емоційності мовця [24]. Поняття емоційності та емотивності відображають дзеркально протилежні процеси і відрізняються за критеріями спланованості, контрольованості, усвідомленості, мотивованості мовлення [24]. Експресивність у лінгвістиці сприймається як інтенсивне вираження, що на фоні загального, нейтрального виділяє окремі одиниці [8, с. 591]. Експресивність є іманентною ознакою як спонтанного, так і підготовленого емоційно забарвленого мовлення. Експресивність емоційності залежить від передбачуваності ситуації спілкування, в той час як експресивність емотивності завчасно передбачається, встановлюється з самого початку і певною мірою контролюється мовцем [23].

Жінки часто послуговуються різноманітними емоціями, що нагадує мову в стані емоційної напруги [9 с. 102]. Лінгвістичні дослідження гендеру на лексико-граматичному рівні доводять, що мовлення жінок, порівняно з мовленням чоловіків, емоційніше, жінки уникають неологізмів (П. Треджилл), використовують емоційно-забарвлені прикметники з позитивним значенням типу *adorable, sweet, divine*; вигуки та прислівники в жіночому мовленні позначають позитивну оцінку.

Найбільш яскравим виявом жіночої емоційності НПМ на лексичному рівні ми вважаємо емфатичні слова та словосполучення, а саме *вигуки*. В наступних уривках ми спостерігаємо вигуки на позначення як приємних, так і неприємних для сприйняття емоцій та почуттів, «душевних станів та інших часто мимовільних емоційно-вольових реакцій»[4, с. 21]:

1) *He turned and saw her. Ah! She was lovely, lovelier now than ever***he thought **** [22, с. 47].

2) *Well. ***thought William Bankers***, preserving a demeanor of exquisite courtesy and merely spreading the fingers of his left* [22, с. 64]

3) *Ah, damn! ***she cried***; the needle had broken*

4) *For heaven's sake. ***she prayed***, let them sit still there and not come floundering out to talk to her* [22, с.149]

В вищенаведених пасажах спостерігаємо радість та захоплення (1), піднесення і натхнення (2). Однак в прикладі (3) авторка передає негативні емоції за допомогою *Ah, damn*, що є сигналом неприємного відчуття. У реченні (4), вигук *for heaven's sake* вжито для позначення сумніву/подиву і роздумів. Емотивна експресивність НПМ передається за допомогою вигуків *Ah!, Well!, Ah, damn, For heaven's sake* на позначення різних психічних станів, широкого спектру емоцій від позитивних до негативних почуттів.

Гендерні відмінності в мові виявляються і на рівні синтаксису: представниці слабкої половини частіше використовують спрощені конструкції, жінкам властиве вживання надмірних повторів, односкладових номінативних речень, питальних конструкцій (Дж.Коутс), «незавершених» речень (О. Есперсен) – еліптичні конструкції та інверсії:

Продемонструємо наступними прикладами *численний повтор підмета або й обох головних членів речення (анафора/еніфора)*:

5) *Here she is mending her dress; mending her dress as usual, ***He thought***; here she's been sitting all the time I've been in India; mending her dress; playing about; going to parties; running to the House and back and all that, ***He thought***, growing more and more irritated, more and more agitated, for there's nothing in the world so bad for some women as marriage, ***He thought***, and politics; and having a Conservative husband, like the admirable Richard. So it is, so it is. ***He thought***, shutting his knife with a snap* [21].

6) *«I love her more than I ever loved him,» ***She thought***. «I cannot help it. If it had been possible to love him as I love her—but I have lowered myself by loving him. I will raise myself by loving her»* [25].

Іншими проявами жіночої емоційності у НПМ є *номінативні речення*, які часто використовуються у мовленні та думках персонажів для підсилення образності (зорової чи звукової), надокучливості явищ або дій [7, с. 10].

Номінативне речення є засобом творення емоційної тональності дискурсу що підвищує виразність, індивідуальність експресивного компоненту НПМ і можуть бути емоційно-психологічними репліками.:

7) «*Whom had he loved, what had he loved, ***he asked himself*** in a tumult of emotion, until now? An old woman, he answered, all skin and bone. Red-cheeked trulls. A puling nun. A hard-bitten cruel-mouthed adventuress» [23, с. 18].*

8) «*Exactly the same, *** thought Clarissa***; the same queer look; the same check suit; a little out of the straight his face is, a litter thinner, dryer» [21, с. 30].*

9) «*The extraordinary unreality was frightening; but it was also exciting. But what does one send to the Lighthouse? Perished. Alone. The grey-green light on the wall opposite. The empty places. Such were some of the parts, but how bring them together? ***** she asked» [22, с. 110].*

Головний член у формі Називного відмінку іменника (7, 8, 9) виражає буття наявного предмета або його образу, що постає в думках, спогадах та уяві персонажів, зображаючи картину дійсності. Внутрішній світ мовця, його суб'єктивна орієнтацію, взаємостосунки з іншими комунікантами – все це закладено в основі НР, що відбиває модально-прагматичний зміст і використовуються як засіб фокусування уваги адресата, а через це і впливу на нього.

Тексти жіночих авторів на синтаксичному рівні навантаженні питальними конструкціями і риторичними питаннями, що надає творам яскравішого емоційного забарвлення, оскільки має більш емоційне навантаження, ніж твердження чи заперечення. Деякі з них еліптичні, і навіть обмежуються тільки одним питальним словом. Відмітимо, що ця особливість становить яскраву стильову рису жіночого висловлювання, бо відображає саме модальність невпевненості, внутрішніх хитань, безперервних пошуків та прагнення само ідентифікуватися тощо [10, с. 98].

10) *For why go back like this to the past?*****He thought*****. Why make him think of it again? Why make him suffer, when she had tortured him so infernally? Why? [21].*

11) ****She said*** to herself: «Why should I not love him? His heart must be as pure as the heart of that little blessed child» [25].*

12) «*Rag bags, bundles of pretence,»***She thought***, as she confronted the women. They glanced up with cunning eyes. They looked small and cringing. She rushed on, sweeping them aside.... Who had made them so small and cheated and for all their smiles so angry? What was it they wanted? What was it women wanted that always made them so angry? [26].*

У (10) і (11) прикладах подані питальні структури у НПМ, їх риторичність, звернення до суб'єкта мовлення пояснюється діалогізацією оповіді. Питальні речення наприкінці абзацу (10) «створюють ефект домислу з боку адресата», тоді як усередені (11) – «посилюють психологізацію зображення»[1:195]. Функціонування питальних структур з What (12) є засобом відтворення роздумів персонажа, а пропущені відповіді у цьому випадку і в інших сегментах НПМ (10, 11, 12) залишаються своєрідним «вакуумом домислів» адресата.

Всілякого роду «стрибки» з однієї думки на іншу, пропуски властиві вербальній поведінці жінки. Вони (жінки) менш схильні до послідовного аналізу в мисленні і саме тому видають інформацію по частинах, що і призводить до нагромадження, а іноді й зрощення синтаксичних структур, що й породжує еліпсис та інверсію [20, с. 184]. «Художник слова часто вдається до структури еліпсису з спеціальною настановою показати нервово напруження, хвилювання своїх героїв [2, с. 48]:

13) «*For not only did he find himself confronted by problems which have puzzled the wisest of men, such as What is love? What friendship? What truth? he came to think about them» [23, с. 48].*

14) «*It evaded her when she thought of Mrs Ramsay; it evaded her when she thought of her picture. Phrases came. Visions came. Beautiful pictures. Beautiful phrases...» [22, с. 142].*

У вище наведених уривках спостерігаємо, що для емотивності НПМ притаманним є використання компресивних одиниць, які в лаконічній формі передають об'ємний зміст думки та почуттів (13, 14).

Отже, вміння передавати емоції – це прерогатива жінки. Однією з рис, що характеризує жіноче мовлення є емотивна лексика. Аналіз НПМ у жіночих романах ще раз підкреслює вміння жінки вербально передавати свої емоції. Мовленнєвою формою вияву емотивності НПМ є текстові складові – емотивно-навантаженні слова, фрази, речення. Мова в романах В. Вульф, М. Сінклер та Д. Річардсон є надзвичайно експресивною.

Оскільки НПМ характеризується спонтанністю, невимушеністю, ситуативною обумовленістю, то велику роль в досягненні експресивного ефекту на лексичному рівні відіграють емоційно-забарвлені прикметники і прислівники, емфатичні слова та словосполучення (вигуки). Іншими проявами жіночої емоційності у НПМ на синтаксичному рівні слугують: численний повтор підмета, номінативні речення, питальні конструкції, еліпсис та інверсія.

Разом з тим виявлені розбіжності не можна вважати універсальними, оскільки мовна поведінка конкретних жінок і чоловіків часто залежить від оточення, в якому відбувається спілкування, від соціального і культурного рівня комунікантів. Нерідко в мові жінок проявляються риси, властиві чоловічій поведінці, і навпаки.

Перспектива досліджень даного питання полягає в подальшому аналізі жіночого та чоловічого невластивого мовлення у жіночих романах на всіх мовних рівнях з метою вивчення особливостей жіночої мовленнєвої поведінки.

Література:

1. Бехта І. А. Дискурс наратора в англійській прозі / І. А. Бехта. – К. : Грамота, 2004. – 304 с. – Бібліогр.: С. 276.
2. Білодід І. К. Синтаксис Романа «Вершники» Ю. Яновського / І. К. Білодід // Мовознавство, т. XIII, 1955. – С. 48-49.

3. Гладь С. В. Семантико – когнітивний аспект показників емотивності англомовного художнього тексту / С. В. Гладь // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер.: «Філологія». – 1999. – Т. 2. – №1. – С. 104-115.
4. Жельвис В. И. Эмотивный аспект речи: психолінгвістическая интерпретация речевого воздействия / В. И. Жельвис. – Изд-во Ярославск. гос. ун-та, 1990. – 81с.; С. 21.
5. Зотова А. Б. К вопросу о соотношении категорий эмоциональность, эмотивность, экспрессивность / А. Б. Зотова // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – Волгоград: Изд-во Волгоградского госуд. Пед. Университета, 2010. – Т. 50. – № 6. – С. 14-17.
6. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М., 1987. – С.27
7. Коцюба З. Г. Експресивність номінативних речень як перекладознавча проблема: Автореф. дис. ... канд. філол. наук / З. Г. Коцюба. – Київ, 2001. – 21с.
8. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – С. 591.
9. Ощепкова Е. С. Идентификация пола автора по письменному тексту (лексико-грамматический аспект): Дисс. ... канд. филол. наук / Е. С. Ощепкова. – М., 2003. – С.140.
10. Пастушенко Л. Фемінна модальність тексту з погляду лінгвокультурології / Л. Пастушенко // Наукові записки. – Випуск 75(4). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч. – Кіровоград : РВВКДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – С. 94-98
11. Пермьякова О. В. Явление гендерной стилизации в современной женской литературе (на материале французского и русского языков): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Пермьякова Оксана Владимировна. – Пермь, 2007. – 176 с.
12. Шаховський В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховський. – Воронеж : Воронежский ун-т, 1987. – 188с
13. Шаховський В. И. О лингвистике эмоций / В. И. Шаховський // Язык и эмоции. – Волгоград : Перемена, 1995. – С.3-15.
14. Шаховський В. И. Эмоциональная / эмотивная компетенция в межкультурной коммуникации / В. И. Шаховський// Аксиологическая лингвистика: Проблемы изучения концептов. – Волгоград : Колледж, 2002. – № 5. – С. 3-10.
15. Школяр Наталія Гендерна ідентичність мовної особистості (на матеріалі американських жіночих прозових творів кінця ХХ ст.) / Наталія Школяр // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць / наук. ред. Левицький В. В. – Чернівці 2011. – Вип. 532: Германська філологія. – С. 170-180.
16. Coates J., Cameron D. Women in their speech communities / J.Coates, D. Cameron. – New York, 1989. – 392 p.
17. Jespersen Otto Language: its Nature, Development and Origin / Otto Jespersen. – London : Allen & Unwin, 192. – 443 p.
18. Trudgill P. Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society / P. Trudgill. – N.Y. : Penguin, 1983. – 205 p.
19. Lakoff Robin Tolmach Language and woman's place / R. Lakoff. – N.Y. : Harper & Row, 1975. – P. 139-159.
20. Phillips Juliet R. Syntax and Vocabulary of Mother's Speech to Young Children : Age and Sex Comparisons, in child Development / Juliet R. Phillips. – № 44, 1973. – P. 184.
21. Woolf V. Mrs. Dalloway / V. Woolf. – L. : Everyman's Library, 1993. – 163 p.
22. Woolf V. To the Lighthouse / V. Woolf. – L. : Wordsworth Classics, 2002. – 160 p.
23. Woolf V. Orlando / V. Woolf. – L. : Wordsworth Classics, 2003. – 166 p.

Інтернет джерела:

24. Гнезділова Я. В. Емоційність vs Емотивність [Електронний ресурс] / Я. В. Гнезділова.–Режим доступу : archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VKnlu/fil/2012.../Gnezdilova.pdf– Назва з екрану.
25. Sinclair May The Helpmate [Електронний ресурс] / May Sinclair – Режим доступу : www.gutenberg.org/ebooks/13883. – Назва з екрану.
26. Richardson D. Pointed Roofs [Електронний ресурс] / D. Richardson. – Режим доступу : www.gutenberg.org/ebooks/3019. – Назва з екрану.